

Za dekolonizacijo primerjalne književnosti in literarne teorije: Zadravčev zagovor »malih literatur«

Marko Juvan

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo
in literarne vede, Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana; Slovenska akademija znanosti
in umetnosti, II. razred za filološke in literarne vede, Novi trg 3,
SI 1000 Ljubljana, marko.juvan@zrc-sazu.si

Franc Zdravec obravnava slovensko književnost od moderne do postmodernizma, vendar izhaja iz predmodernističnih izhodišč. Njegova slogovno-tematska interpretacija besedil je podprta z bogato dokumentacijo, samorefleksijo avtorjev in primerjalnimi razgledi. Čeprav se zdi Zdravec v primerjavi z nekaterimi sodobniki konservativen, razvija koncepte, ki ostajajo moderni. Takšna je njegova razprava o dekolonizaciji primerjalne književnosti in literarne teorije na primeru maloštevilnih narodov. Sovpada s sodobnimi konceptijami vpliva, perifernosti in dekolonialnosti.

Franc Zdravec examines Slovenian literature from modernism to postmodernism, but according to pre-modernist tenets. His stylistic and thematic interpretation of texts is supported by extensive documentation, authors' self-reflection, and comparative contextualisation. Although Zdravec appears conservative compared to some of his contemporaries, he develops concepts that remain modern. Notably, his discussion of the decolonisation of comparative literature and literary theory, using the example of small nations, aligns with contemporary concepts of influence, peripherality, and decoloniality.

Ključne besede: modernost, male literature, evrokronologija, perifernost, epistemološka dekolonizacija

Key words: modernity, small literatures, Eurochronology, peripherality, epistemological decolonisation

Zdravec in modernost

Naš simpozij si naslov izposoja od Zadravčeve knjige *Elementi moderne slovenske književnosti*, ki obravnava kanonične avtorje slovenske moderne in obdobja med obema svetovnim vojnama (Cankar, Murn, Župančič, Kosovel, Jarc, Grum, Prežih, Kranjec), od sodobnih piscev pa le Cirila Kosmača, Vladimirja Kralja in Bena Zupančiča. Franc Zdravec v središče postavi še Josipa Vidmarja in Borisa Zihlerla, notorična nasprotnika modernizma. V preostalih poglavjih

monografije se avtor ukvarja s problemskimi sklopi slovenske književnosti od konca 19. stoletja do sedemdesetih let 20. stoletja, kot so impresionizem, verz, ekspresionistična lirika, odmevi oktobrske revolucije, odnos slovenskih marksistov do besedne umetnosti, slovstvo v času NOB ter recepcija slovanskih, romanskih in germanskih literatur od 1918 do 1941. Razmerje med naslovom in vsebino knjige razkrije, da je bilo Zdravčevo pojmovanje modernosti drugačno od tistega, ki je prevladovalo v tedanji literarni vedi in kritiki. Izključuje namreč modernizem, po uveljavljenem pojmovanju prav tisto literarno-umetniško strukturo, ki predstavlja bistvo modernosti.

Protislovja med naslovom in vsebino se je očitno zavedal tudi avtor, zato je v spremnem pripisu poskušal opredeliti pridevnik *moderen* tako, da bi protislovje presegel. Takole je zapisal:

Z izrazom moderen ne nadomeščam le domače besede nov ali ne več takšen, kot prejšnji, ampak sodoben, po najnovejšem okusu; z njim hočem marveč poudariti predvsem vsebinsko in oblikovno aktualno ali nadčasovno, trajnejšo vrednost vsakokratnega literarnega pojava. Soglašam tudi s filozofovo mislijo, da »kot zares moderno lahko sprejmemo samo tisto, kar v sedanosti predstavlja jutrišnji dan« (Boris Ziherl, O modernem in njegovih družbenih nosilcih, 1957). (Zdravec 1980: 641)

Toda navedena definicija modernega protislovje ohranja, čeprav se gladko bere. Moderno kot tisto, kar je vedno znova drugačno, minljivo, saj se v njem izraža sodobni trenutek, Zdravec razume kot njegovo nasprotje – tj. klasično, tisto, kar je nadčasovno, kanonizirano. Za nameček njegova definicija proizvede še protislovje med nadčasovnim modernim (npr. klasiki od Ajshila naprej) in Ziherlom, ki modernemu pripisuje socrealistično perspektivo napredne prihodnosti.

Sprotna kritika, posebej tista, zapisana modernističnemu pojmu modernosti, je do Zdravčevega razumevanja moderne književnosti izrazila pomisleke ali pa ga je pikro zavrnila. Strokovni tisk avtorju zadržano očita, da mu je »izraz *moderen* kar sinonim za *klasičen*« (Lah 1982: 125), oziroma da teži »*k pomirjanju nasprotij*« med Vidmarjevim estetskim in Ziherlovim ideološkim vrednotenjem književnosti (Hladnik 1982: 393–340). Kritik iz vrst modernistične generacije je v *Naših razgledih* kajpada ostrejši:

Po Zdravčevi izpeljavi iz Ziherla je moderno vse tisto, kar je preizkušeno. To je seveda lahko karkoli, kar je preživelo, kar je »nadčasovno« in »trajno«. [...] In zato je Zdravec v svoje študije vzel pretežno tradicijo, saj je ta že dokazala, da je »moderna«. [...] Zdravčevo razmišljanje o »modernem« ni samo neposrečena izpeljava, pod okriljem katere je zbrana ta knjiga [...], marveč je tudi temeljen odnos do literature. Najprej to seveda pomeni izogibanje raziskovanja radikalnejših sodobnih literarnih pojavov in celo večinoma vseh sodobnih literarnih del, ki še zlepa ne bodo mogla postati »moderna«, če seveda niso dovolj tradicionalna. Selekcija predmeta raziskave je zato pri Zdravcu tudi literarno kritični kriterij. Ta še posebej pride na čisto ob svetovnonazorskih oznakah del in pisateljev. Tam je »jutrišnji dan«

»moderne« literature (današnji dan včerajšnjih del kajti ta so zares preverjeno »moderna«) v ustrezni ideološki naravnosti. (Zorn 1981)

Spor o Zadравčevem modernem se zdi paradoksen, ker se je prav on v svoji slavistični generaciji prvi posvetil skoraj izključno književnosti prve polovice 20. stoletja in je svojo akademsko pot v nasprotju s tradicijo stroke začel z doktorsko disertacijo o živečem pisatelju – Mišku Kranjcu, »poetu prekmurskih ravnin« (Zadavec 1988). Z generacijo univerzitetnih slovenistov in slavistov, ki je nastopila s teoretskim zbornikom *Lirika, epika, dramatika* (Glušič idr. 1965) in z literarno zgodovino *Slovenska književnost 1945–1965* (Paternu idr. 1967), je Zadavca družila usmeritev v t. i. imanentno interpretacijo po vzoru Emila Staigerja, Wolfganga Kayserja in nekaterih nemških literarnih zgodovinarjev. Metoda, ki ji je izhodišče slogovna, zvrstna, kompozicijska in tematska struktura besedne umetnine, cilj pa tolmačenje njenega smisla v zgodovinsko-razvojnem procesu (prim. Dolinar 1991: 157–159), je prelomila s pozitivističnim izročilom stroke na Slovenskem (to je sicer že pri Ivanu Prijatelju in Antonu Slodnjaku segalo daleč čez determinizem »rase, okolja in trenutka«). Čeprav se je Zadavec v svojih študijah o liriki, pripovedništvu in dramatiki odrekal filozofskemu metajeziku, ki bi mu dišal po idealizmu, mu je s sociologizirajočo interpretativno metodo uspelo prodreti v ozadja modernosti Kosovelovih »konsov« enako globoko kakor tistim, ki so avantgardno progresivnost teh radikalnih tekstov tolmačili iz perspektive modernizma. Zaradi marksistične optike, ki estetsko vrednotenje podreja vrednostni presoji literariziranih idej v luči boja proti meščanski ideologiji, Zadavec ni mogel dojeti modernosti lirike Antona Vodnika, ki ga je imel za »religioznega ekspresionista«, neživljenjsko poduhovljenega esteticista (Pogačnik in Zadavec 1973: 447–449). Toda s svojim antimodernističnim razumevanjem modernosti je v pretanjenih interpretacijah pokazal na modernost Alojza Gradnika ali Prežihovega Voranca, avtorjev, ki sta iz modernističnega kanona izpadla zaradi svojega neoromantizma oziroma realizma.

V primerjavi s svojo slavistično generacijo se Zadavec ni toliko oziral po sodobnem strukturalizmu, semiotiki, Bahtinovi »metalingvistiki« in drugih modernih smereh. Držal se je starega marksizma, stika s frankfurtsko šolo ali z Louisom Althusserjem ni našel, da o eksistencializmu in fenomenologiji, ki sta navdihovala komparativistične kolege, ne govorimo. Prav tako se je izogibal pisanju o sodobni književnosti. Šele po letu 1991 se je zaradi spleta okoliščin – med njimi je bilo vabilo pisatelja Vlada Žabota, naj kot njegov profesor in pomurski rojak sodeluje na simpoziju ob zagonu nagrade kresnik za najboljši slovenski roman – lotil temeljite interpretacije sodobnih slovenskih romanov in jih poleg svojih ljubljencev Ivana Cankarja, Ivana Preglja, Mirana Jarca, Prežiha in Kranjca vključil v monumentalno troknjižje z naslovom *Slovenski roman 20.*

stoletja (Zdravec 1997; 2005). V skupini, ki je vpeljala interpretativno metodo, je bil Zdravec še najzvestejši biografiji, preučevanju dokumentov, ki osvetljujejo pomen besednih umetnin (pisateljske korespondence, načrti, programski spisi, nazori ipd.), predvsem pa sociološki razlagi idejne, motivno-tematske in slogovno-formalne plasti leposlovnih besedil. Toda drugače od pozitivizma predhodnikov je Zdravec omenjene vidike utemeljil na marksističnem historičnem materializmu po zgledih Georgija Plehanova, Franza Mehringa, Georga Lukácsa in slovenskih marksistov od Iva Brnčiča, Bratka Krefta in Edvarda Kardelja do Ziherla. Zgodovinski materializem kajpada ni nevtralna metoda, čeprav se je oklical za znanost, temveč z razkrivanjem antagonizmov v ozadju leposlovja služi razrednemu boju delavstva. Zdravčevo antimodernistično vrednostno perspektivo potemtakem zaznamuje »kompromis« med staromarksistom Ziherlom in staroliberalcem Vidmarjem, nekakšen socialistični humanizem, ki izpostavlja pomen »estetskega«.

Zdravec pogosteje od svojih kolegov sega po pristopih primerjalne književnosti, kakršne je opisal in prakticiral že njen slovenski utemeljitelj (Ocvirk 1936). Ukvarja se z literarnim obzorjem pisateljev in književnih kritikov, s slovensko recepcijo tujih literatur in z vplivi evropskih idejno-umetniških tokov in smeri na razvoj slovenske književnosti. Zdravčeva kombinacija tematsko-stilne immanentne interpretacije s sociologizirajočim historičnim materializmom, ki je v svetovnem literarnovednem sistemu poznega 20. stoletja delovala zastarelo, se je prav na področju primerjalne književnosti izkazala za moderno, in to natanko v njegovem ziherlovskem pomenu. Aktualna je namreč še danes, obenem pa nakaže, kako lahko stroka protislovja sedanjosti preseže v prihodnosti – s tega vidika se uvršča med začetnike prizadevanj sodobnih postkolonialnih študijev in zgodnje kritike zahodnocentričnega razumevanja svetovne literature. V mislih imam Zdravčevo razpravo »Literatura maloštevilnega naroda, komparativistika in literarna teorija« (Zdravec 1987a), ki se zavzema za dekolonizacijo obeh strok.

Dekolonizacija časa

Dekolonialnost se razlikuje od sorodnega pojma postkolonialnost (prim. Bhabra 2014). Postkolonializem zaradi ukvarjanja s hibridnimi kulturnimi identitetami in zaradi pripetosti na poststrukturalizem daje vtis postmodernistične spravljalivosti, čeprav je njegova teoretska retorika radikalna. Postkolonializem je predvsem izvozni proizvod priseljencev v ameriško akademijo, opira pa se na izhodišča Edwarda W. Saida, Homija K. Bhabhe in Gayatri C. Spivak; posveča se identitetnim problemom, ki izvirajo iz križanja kolonialno vsiljenega z domorodnim v jeziku, kulturi in književnosti. Pojem dekolonizacija pa izhaja

iz latinskoameriškega osvobodilnega projekta – iz obračuna »novega sveta« s podrejenostjo evropskim kolonialnim imperijem. Od zgodnjega novega veka naprej so severno- in južnoameriške kolonije s svojim suženjskim delom, naravnimi bogastvi in surovinami Evropi (pa tudi lastni kompradorski buržoaziji) omogočile razcvet kapitalizma, kolonialna Evropa pa si je »novi svet« z rasizmom in genocidi – senčno stranjo zahodnjaške modernosti – podvrgla ne le vojaško, politično in ekonomsko, temveč mu je vsilila še svojo religijo in druge sestave mišljenja, saj jih je partikularnosti navkljub imela za univerzalne (prim. Mignolo 2007).¹ Koncept dekolonialnosti izhaja iz latinskoameriške sociologije, filozofije osvoboditve in semiotike (Aníbal Quijano, María Lugones, Enrique Dussel, Walter Mignolo idr.), oblikoval pa se je v dialogu s frankfurtsko kritično teorijo, kontinentalnim neo- in postmarksizmom, Wallersteinovo analizo svetovnih-sistemov in teorijami odvisnosti; dekolonizacija kritiko kolonialnega gospodstva začenja z evropskimi osvajanji Amerik v 16. stoletju (Bhambra 2014: 115; Mignolo 2007: 450–455, 463–466, 477).

Dekolonizacija ima torej osvobodilno namero, saj se nanaša na proces, v katerem se kolonizirana ljudstva prizadevajo otresti ne le vojaško-političnih in ekonomskih spon, temveč tudi rasne segregacije ter vsiljenih kulturnih vzorcev in mišljenjske shematike. Slednje Quijano opredeli z izrazom »epistemološka dekolonizacija« (*la descolonización epistemológica*), v poglavju o »epistemični razvezavi« (*epistemic de-linking*) pa njegov pojem nadgradi Mignolo, ko koncepta »mejnega mišljenja« (*border thinking*) in »pluriverzalnosti« predlaga kot zamenjavo za zahodnjaški univerzalizem (Mignolo 2007: 450–455, 493–499). Epistemična dekolonizacija in razvezava mu pomenita napor kolonizarnih, da se od-učijo religioznih, filozofskih in ideoloških diskurzov, prek katerih so jih kolonialni gospodarji rasno in razredno kategorizirali, ekonomsko-politično izrabljali ter naučili dojemati sebe, druge in svoje okolje. Le tako se zatirane skupnosti spoznavno dokopljejo do svojega dejanskega položaja. V konfliktnem dialogu z globalnimi jeziki in pojmovniki si izoblikujejo svoje »mejno mišljenje« in ustvarijo svoj pojmovni jezik. Tako se osvobodijo, dekolonizirajo, postanejo subjekti *sui generis*. S svojo izkušnjo, mišljenjem in govorico se morajo enakovredno vključiti v svetovno interakcijo, iz katere v perspektivi Mignolove utopije še nastaja pluriverzalnost resnice.

¹ »Dekolonialno mišljenje in delovanje merita na ločitev od epistemoloških predpostavk, ki so skupne vsem področjem vednosti, uveljavljenim v zahodnem svetu od evropske renesanse in preko evropskega razsvetljenstva. Ponovni obstoj (*re-existence*) sledi razvezavi (*delinking*): ponovni obstoj pomeni trajno prizadevanje za preusmeritev naše človeške skupnostne prakse življenja. Dekolonialnost ni akademska disciplina, kar pa ne pomeni, da je ni mogoče uveljaviti v akademskem svetu. Izvira iz dekolonizacije, dekolonizacija pa ni bila znana disciplinarna smer ali nova metoda.« (Mignolo in Walsh 2018: 106)

Dekolonizacijska »epistemična razvezava« zahteva kritiko evrocentrizma, ta obračun pa je navkljub drugačnim izhodiščem in ciljem latinskoameriške »filozofije osvoboditve« soroden postkolonialnim pogledom. Evrocentrizen je tudi za Mignola »epistemični pojav«, tako poimenovan zaradi »ozemeljske lokacije svojih akterjev, jezikov in institucij, ki jim je svoj lasten smisel sveta in pogled na svet uspelo projicirati kot univerzalen«; evrocentrizen je nosilna sestavina »kolonialne matrice oblasti« Zahoda nad preostalim svetom (Mignolo in Walsh 2018: 194, 196).

Kritika evro- in zahodnocentrizma je vodilni motiv v spisih, ki z vidikov postkolonialne teorije problematizirajo osrednje pojme primerjalne književnosti, literarne teorije in preučevanja svetovne literature. Za njihovo nevtralnostjo in teoretsko občostjo se namreč skriva temno ozadje, kakršno ima po dekolonialni interpretaciji celotna zahodnjaška razumnost, ki z idejo napredka vred napaja govorico moderne znanosti in jo uveljavlja po svetu. V tem temnem ozadju stojijo kognitivni okviri, ki so jih kolonialne oblasti in imperialistične sile s svojimi ideološkimi aparati širile v podrejenih, odvisnih, manj razvitih skupnostih oziroma so si jih nekatere med njimi – kot bom pokazal pozneje – same zaželele in prostovoljno sprejele. Vprašljivo univerzalnost literarnih terminov, pripetih na strukturo kolonialne in imperialne oblasti, izpostavlja postkolonialno kritištvo, a se ga zavedajo tudi liberalni svetovljani v imperialnih metropolah. Tarča kritik so postale kategorije, ki jih je v komparativističnih in literarnoteoretskih pojmovnikih ustvaril zahodni civilizacijski krog: od literature same in njene zvrstne klasifikacije do pojmovanj zgodovine, razvoja, napredka ter logike sosednja zgodovinskih obdobj in poimenovanj zanje. Zahodnjaške zgodovinske sheme so namreč kot model, ki naj bi rabil za presojo vseh svetovnih civilizacij, predpostavljale evropsko zgodovino oziroma evropsko teorijo zgodovinskega procesa in razvojne smeri.

Dekolonizacija časa prek obračunov z evro- oziroma zahodnocentričnimi zgodovinskimi kategorijami se je na videz paradokсно okrepila prav v obdobju globalizacije, ko se je vsepovsod pisalo o krčenju prostora in časa, popolni sočasnosti in koncu zgodovine.² A v teh napadih lahko vidimo intelektualni odsev svetovnega protiglobalističnega upora v mejah ene od ožjih znanstvenih disciplin. Pod obnebjem antiglobalizma so kritiki na svojem strokovnem področju razkrili, da je zahodnoevropska zgodovinska nomenklatura epoh, denimo antike, srednjega in novega veka (v globalni angleščini *modernity*, modernosti), skupaj s poimenovanji krajših obdobj od renesanse do modernizma zavajajoča, kadar se jo poskuša uveljaviti za vse svetovne prostore. Omenjeni literarnozgodovinski

² Na začetkih tega obdobja je nastala tudi Zdravčeva razprava o dekolonizaciji primerjalne književnosti, čeprav ne kaže nobenih navezav na sočasno postkolonialno kritištvo.

dispozitiv že s svojim izrazjem izdaja ideološke podlage v evro-ameriškem meščanskem poznem novem veku, ki se je videl kot krona svetovnozgodovinskega razvoja, usmerjenega v napredek, obenem pa kot model, po katerem bi se morali ravnati vsi. Posledično se v luči posplošenih evrocentričnih zgodovinskih kategorij večina preostalega sveta kaže kot obrobje, obsojeno na zapoznelo usvajanje dob, obdobj, tokov in trendov, ki jih lansirajo zahodna kulturna središča, samooklicani izviri vsega novega.

V ozračju spodkopavanja zahodnega kanona in dekonstrukcije evrocentričnega pojmovnika se je v primerjalni literarni vedi proti koncu 20. stoletja osamosvojila disciplina, ki se je lotila svetovne literature kot metodološkega problema.³ Pascale Casanova, poleg Franca Morettija in Davida Damroscha ena od utemeljitvenih osebnosti tega področja, je izročilo zahodne samozagledanosti privedla do poante. To je storila s svojo teoretsko metaforo o greenwiškem poldnevniku literature – za geografsko in kronometrično referenčno črto, ki prečka imperialni London, je iznašla literarni ustreznik v imperialnem Parizu. Francosko prestolnico, ki je na prelomu iz 19. v 20. stoletje pritegovala modernistično usmerjene pisce iz kolonij ter mnogih evropskih in neevropskih držav, Casanova razglasi za kraj, kjer domuje merilo za presojo modernosti in estetske avtonomije sleherne književnosti (Casanova 2004: 87–103). Prav s tem nezahodne književnosti potisne na obrobje svetovnega literarnega prostora, v katerem se morajo boriti za priznanje pariškega središča. Prostorska oddaljenost od Casanovinega greenwiškega poldnevnika modernosti se sklada s časovno razdaljo. Obrobja so obsojena na zaostalost, zamudništvo in sledenje trendom, ki jih diktira in širi metropola; bolj ko so obrobja oddaljena, večja je njihova zamuda in manj estetsko samostojna je njihova književnost.

Obenem s svojim difuzionizmom in »galocentrizmom«, ki sta naletela na plaz očitkov s strani postkolonializma, je Casanova vendarle tudi opozorila, da v svetovnem literarnem prostoru soobstaja več različnih zgodovinskih časov in ritmov (Casanova 2004: 101–103, *passim*). Gre za pojav, ki ga je Fredric Jameson v analizi neenakomernega razvoja svetovnega kapitalizma z izrazom Ernsta Blocha opredelil kot »'sočasnost nesočasnega' [...]: kot soobstoj resničnosti iz radikalno različnih trenutkov zgodovine – rokodelstvo ob velikih kartelih, kmečka polja ob Kruppovih tovarnah oziroma Fordovi tovarni v daljavi« (Jameson 1991: 200). Ideja o soobstoju različnih stopenj, ritmov in smeri zgodovinskega razvoja je starejša od Casanove in Jamesona, saj jo je v 30. letih 20. stoletja utemeljil že Lev

³ V »Domnevah o svetovni literaturi« je Franco Moretti leta 2000 zapisal: »V tem je poanta: svetovna literatura ni predmet, ampak *problem*, in sicer problem, ki zahteva novo kritično metodo.« (Moretti 2011: 9)

Trocki z marksističnim konceptom neenakomernega in kombiniranega razvoja; v zadnjem času ga ponovno odkrivata sodobno družboslovje in humanistika (Trotsky 2008; Deckard idr. 2015). Z njim je Trocki pojasnil, kako lahko nerazvita okolja, kakršna je bila Rusija, prek kombiniranja naprednih industrijskih tehnologij z zaostalimi tradicijami preskočijo posamezne razvojne stopnje in celo presežejo centre. Tudi v kulturi si obrobja prizadevajo ujeti metropolitanske trende, v tem naporu pa ustvarijo artefakte in koncepte, ki središča včasih celo prekosijo; Trocki navaja zgled futurizma v Italiji in Rusiji, v primerjavi s Francijo sicer zaostalima državama (Trotsky 2005: 112–113).

Zahodnocentrična ideja razvoja kot napredka in z njo povezane periodizacije zgodovinskih obdobj zamegljujejo svojske poteke in ritme spreminjanja svetovnih civilizacij, njihova lastna razumevanja časa in zgodovine, pa tudi posebnosti pretoka blaga, ljudi, idej in kulturnih vzorcev med njimi. Novejši obračuni z »evrokronologijo«,⁴ tj. s posplošitvami zahodnjaškega razumevanja svoje lastne preteklosti, teoretsko poglobijo konceptije sočasnosti nesočasnega ter neenakomernega in kombiniranega razvoja. Posvečajo se namreč raznorodnim razumevanjem časa in zgodovine kot take, različnim vzorcem zaporedij in neenakim logikam periodizacije (prim. Mittler idr. 2022). Hipotezo o mnoštvu »kronologik« je prvi formuliral Damrosch:

V mnogih primerih se splošno sprejete periodizacije v posameznih kulturnih zgodovinah po svetu še naprej oblikujejo v skladu z globokimi »kronologikami«, ki so včasih domače, pogosto pa uvožene ali prilagojene iz Zahoda, a se pogosto sprejemajo kot samoumevne, namesto da bi jih podvrgli kritični presoji. Moja teza je, da bomo za resnično razumevanje svetovnih literarnih zgodovin morali razmisliti o kompleksnem nizu medsebojno povezanih kronologik, pogosto protislovni mešanici naravnih, posvetnih in verskih časovnih okvirov, ki prežemajo literarno vedo, a se redko obravnavajo in postavljajo pod vprašaj. (Damrosch 2013: 2)

Evrokronologija, ki jo danes z razlogom tako grajajo, je bila od historizma 19. stoletja naprej samoumevno sprejeta ne le zaradi gospodarske, politične in vojaške prevlade evro-ameriških sil, temveč tudi zaradi fascinacije podrejenih, zaostalih družbenih okolij nad bliščem kulturnega kapitala, akumuliranega v metropolah. Takšno zagledanost v razviti Zahod in željo po posnemanju njegovega kulturnega ustroja je na bolgarskem primeru razložil Aleksander Kiossev; prostovoljno podrejanje zahodnim pravilom je imenoval »samokolonizacija« (Kiossev 1995). Vsesplošni vpliv evrokronologije je začel upadati po drugi

⁴ Izraz »evrokronologija« je navrgel Appadurai (1996: 30), oprijela pa se ga je kritična teorija svetovne literature in kolonializma (Prendergast 2004: 6; Apter 2013: 57–69; Simonsen 2018: 260–263).

svetovni vojni spričo porasta protikolonialnih gibanj in zaradi vidnosti vplivnih intelektualcev, priseljenih v metropole iz nekdanjih kolonij, še dodatno pa sta jo ob koncu tisočletja omajala konec ameriške gospodarske prevlade ter vzpon Kitajske in Indije.

Časovna razsežnost kulturnega transferja med različnimi prostori in družbami je postala relevantna šele v visokem novem veku, ko so se oblikovale t. i. nacionalne literature ali »nacionalne literarne ekologije«, kot jih imenuje Alexander Beecroft (2015: 35–36). V zgodnjem novem veku so evropska slovstva svoje ljudske jezike povzdignila na oplemeniteno raven knjižnosti ob posnemanju vzorov iz latinske kulture, ene izmed t. i. kozmopolitskih ekologij, ki so veljale za univerzalne in brezčasne. Spreminjanje literarne kulture v nosilko narodne ideologije in estetskega učinka pa je v dolgem 19. stoletju potekalo na ozadju nove oblike zgodovinske zavesti, s katero si je zamišljena skupnost zasnovala pripoved o utemeljenosti svojega obstoja v daljni preteklosti. Proces nacionaliziranja in estetiziranja slovstva v ljudskem jeziku je predpostavljal zgodovinsko perspektivo, ta pa je zahtevala tudi primerjalni pogled. Nastajajoče nacionalne literarne ekologije so estetsko zmožnost svojega jezika primerjale z drugimi narodi. Ker se je od predromantike naprej kot kriterij umetniške kakovosti uveljavljala izvirnost, je estetska zmožnost posamezne književnosti postala odvisna od časovne osi – če je vpeljala neko umetniško obliko pred drugimi tekmicami, ji je narasla prednost v mednarodnem prestižu.

Zgodovinska in primerjalna naravnost nacionalne literarne ekologije sta neizogibno v središče postavili problem časovne dinamike, predvsem vprašanja kronološke prednosti, sinhronosti ali razvojnega zaostanka. Evrokronologija se je vpisala v vse, kar zadeva književnost: v pojmovanje leposlovja kot umetnosti, prek katere se dokazuje narod, v repertoarje in spremembe žanrov, v značilnosti idejno-estetskih smeri in tokov, pa tudi v logiko in smer njihovega zaporedja. Merila mednarodnega književnega ugleda, iz katerega se napaja evrokronologija, so v Evropi sistematično zapostavljala književnosti, ki so se razvijale na evropskem obrobju – bodisi v gospodarsko šibkejših okoljih bodisi znotraj narodnih gibanj pod nadvlado tujih imperijev. V evropskih obrobjih in malih literaturah se je v poznem novem veku, ko so se vključevale v kapitalistično sodobnost, porajala tesnoba zaostalosti. To je skupaj s pritiskom po sinhronizaciji in sodobnosti vsega obstoječega spodbujal industrijsko razviti in bogati Zahod. Ali z besedami Galina Tihanova:

Prava zgodovina »malih literatur«, v smislu majhnih in revnih sorodnikov glavnih evropskih literatur, se začne šele s koncem »eksotične faze« [tj. zanimanja za folkloro Bolgarov in drugih vzhodno-in srednjevropskih kultur, M. J.] in prihodom bolj ali manj sinhroniziranih literarnih gibanj fin-du-siècla in kasneje avantgarde, številnih izmov (simbolizem je eden najbolj prepoznavnih takšnih pojavov), ki so začeli usklajevati zemljevid literarne Evrope

in vpletati manjše književnosti Balkana in vzhodno-srednje Evrope v širši prostor skupnih konvencij in stilov. (Tihanov 2014: 173–174)

Tu smo torej pri začetkih problema, ki se ga je – sočasno s prvimi postkolonialnimi kritiki – proti koncu 20. stoletja lotil Franc Zdravec s svojim klicem k dekolonizaciji primerjalne književnosti in literarne teorije.

Zdravčeva modernost

Zdravčevo utemeljevanje posebnosti malih literatur sicer ne pozna napredne, izpopolnjene kritične teorije, kakršna se je v raznih navezavah na poststrukturalizem, dekonstrukcijo, postmarksizem, semiotiko ali analizo svetovnih-sistemov oblikovala v dekolonialni misli in postkolonializmu. Svoje nasprotovanje imperialno-kolonialnemu temnemu ozadju tedanjega vodilnega toka univerzitetne komparativistike je kot nekakšen *bricoleur* zgradil s predteoretsko rabo raznorodnih argumentov in terminov, ki so mu bili pri roki, ker jih je preizkušal v svojih literarnozgodovinskih spisih. A vendar se je kot spoznavni subjekt iz vrst skupnosti, ki je bila zgodovinsko izpostavljena bližnji imperialni oblasti na enem od obrobnihih področij Evrope, približal tistemu, kar Mignolo imenuje »mejno mišljenje«. Mišljenje na meji je kraj, na katerem se podrejeni subjekt, vpet v odvisno kulturo, opolnomoči v dejavni spoznavni subjekt. Njegove izjave niso več zgolj prilagoditev koncepcij mednarodne discipline, pač pa v soočenju dozdevne univerzalnosti te discipline z ustrojem ene izmed literatur, vznikle v pogojih podrejenosti in odvisnosti, razkrije centrizem obćih kategorij in njihovo neprimernost dejanskosti najmanj ene književnosti. Slehera nova razveljavitev obćega v mejnem mišljenju – pa naj se to dogaja kjerkoli – zahteva popravek obćega, zato vsako mejno mišljenje prispeva k neskonćnem nizu revidiranja totalitete vednosti, v Mignolovo »pluriverzalnost«.

Zdravec v razpravi »Literatura maloštevilnega naroda, komparativistika in literarna teorija« leta 1987 uvodoma ugotavlja, da

[m]aloštevilni narodi radi sprejemajo umetniške in duhovne inovacije in vrednote večjih narodov, medtem ko [...] veliki komaj kdaj začutijo potrebo po duhovnih in umetniških studencih malih. Ti se zato kar naprej srećujejo z nadvlado ali vsaj s težnjo po nadvladi večjih, včasih pa nadvladi tudi podlegajo. Podoben pojav je moć opazovati tudi v komparativistiki in literarni teoriji maloštevilnega naroda, trajna radovednost manjše skupnosti za duhovne in umetniške dosećke večje skupnosti potiska tudi komparativista in literarnega teoretika v primerjave, ki potekajo bolj v smeri veliki – mali, manj pa v nasprotni smeri, še manj na ravnini mali – mali, skoraj nič pa iz literature maloštevilne nacije ne prihaja v literarno teorijo. (Zdravec 1987a: 81)

Avtor obžaluje, da je besedna umetnost maloštevilnih narodov, kakršna je slovenska, v svetovni komparativistiki in literarni teoriji zanemarjena, čeprav izkazuje posebnosti, ki bi morale biti posplošene v obče literarnoteoretske modele, če naj bi ti resnično zaobsegli totaliteto svetovne literature. V stroki opaža dve stališči. Prvo, ki ga ponazori z anekdoto o Ocvirkovem omalovaževanju Jurčiča v primerjavi z Goethejem, je »resignacija malega« (82). Slednji svojo literaturo presoja na ozadju izvirnega tujega modela, domnevno obče veljavnega, podcenjuje pa drugačnost svoje književnosti, torej prav tisto, kar v njej ni v skladu z metropolitanskim standardom. Zadravec oporeka predsodku,

da so literature malih narodov à priori podrejene razvojnim tokovom velikih, pa se mora zato tudi njihov raziskovalec ravnati po teorijah, ki so zrasle na »velikih« literaturah. Raziskovalca »male« literature nikakor ne more in ne sme ovirati pomisel, da česar ni v »velikih« literaturah, ne more biti tudi v njegovi in da zato »velikim« nima česa pokazati. (81)

Drugo komparativistično stališče Zadravec imenuje »ošabna samozadostnost velikega ter z njo povezan hegemonizem« (82). Ponazori ga z mnenjem nekega poljskega strokovnjaka, da Prežihove novele ne morejo prispevati nič bistvenega k razumevanju pripovedništva o kmečki tematiki, saj da za to zadostujejo Rymontovi *Kmetje*. Omenjeni hegemonistični kretnji Zadravec ugovarja s tezo, da »v literarni umetnosti ne odločata snov in motiv, ampak umetniška obdelava obeh, ta pa je od umetnika do umetnika enkratna, individualna in zato tudi za teorijo vsakič drugače produktivna« (82).

V prevzemanju modelov velikih literatur kot edino merodajnih pri preučevanju podrejene književne produkcije Zadravec vidi simptom kolonizacije. Zato od slovenske literarne vede pričakuje, »da se ne pusti kolonizirati s tujim modelom«, ob katerem ugotavlja zgolj to, da »se vsa 'mala' literatura [...] znajde v senci posnemanja, odvisnosti in zamudništva« (82). Namesto tega bi morala iti naprej in izluščiti njene »tipološko strukturalne posebnosti«, mednarodne modele pa uporabljati prožno – danes bi rekli kot potujoče koncepte, občutljive na spremembe svojega konteksta. Tako denimo slovenski impresionizem po njegovih ugotovitvah ni zgolj estetska novota, temveč obenem »revolta« zoper blokado domačega katolicizma in poskus, ustvariti prostor »za osebno in zgodovinsko afirmacijo subjekta v slovenski likovni in literarni umetnosti« (83). Tudi simbolizem ni tako estetsko pretanjen in abstraktno poduhovljen kakor francoski, pač pa je družbeno angažiran ter pripet na domača izročila in razmere (Zadravec 1987a: 84–86). Kosovelov konstruktivizem, ki ni nič manj inovativen kakor izvorni ruski vzorec, ne slavi moderne tehnike kakor Rusi, temveč s poudarjenim humanizmom kritizira mehaniko kapitalistične produkcije (87–88). Zadravčevi zgledi – navaja še Grumov ekspresionizem in Prežihov socialni realizem – hočejo dokazati, da mala slovenska književnost ni definirana zgolj v odvisnosti od

velikih vzorov. Zaradi vraščenosti v svoj družbenozgodovinski prostor in izročila ob usvajanju mednarodnih tokov proizvaja idiosinkratične strukture. Če se hoče mednarodna stroka dokopati do celostne podobe svetovne književnosti, mora pač sprejeti dejstvo, da je realizem na Slovenskem drugačen od francoskega, britanskega ali ruskega, pa tudi od poljskega ali češkega.

Dekolonizacija slovenske komparativistike, kakor si jo zamišlja Zadravec, potemtakem zahteva, da lokalna spoznanja o lokalnih posebnostih vključimo v mednarodno primerjalno in teoretsko razpravljanje. S tem se avtor v svojem dozdevno konservativnem besednjaku sklada z agendo sodobnih post- in dekolonialnih primerjalnih raziskav. Njegova stališča se poleg tega ujemajo z načeli, ki se danes uveljavljajo v digitalni humanistiki. Ker računalniška analiza večjezičnega literarnega korpusa zahteva njegovo reprezentativnost glede na variantnost, mora na primer za ustrezno statistično opredelitev naturalističnega romana poleg Emila Zolaja v korpus vključiti tudi Frana Govekarja. Že Franco Moretti je domneval, da je svetovno literaturo mogoče preučevati samo z »oddaljenim branjem«, se pravi ob pomoči specialističnih študij o književnostih, ki so v svetovnem sistemu na obrobju in metropolitanskemu raziskovalcu jezikovno nedostopne (Moretti 2011: 10–12).

Zadravčev in Petrovičev komparativistični zagovor malih literatur

V jugoslovanski »medliterarni skupnosti«, razpeti med uradni, oblastno podprti, in neuradni, občasno celo oporečniški pol, se je v 80. letih 20. stoletja oblikovala stroka t. i. primerjalne jugoslavistike, ki se je posvetila medsebojnim odnosom nacionalnih literatur Jugoslavije od njihovih začetkov do sodobnosti.⁵ V to disciplino sodijo tudi nekatere Zadravčeve raziskave (npr. Zadravec 1984; 1987b; 1996). Na presečišču med jugoslavistično in »običajno« komparativistiko je na drugem koncu Jugoslavije in petnajst let pred obravnavano Zadravčevo razpravo

⁵ Medliterarna skupnost je po Đurišinu vmesna enota med posebnimi literaturami, kakršne so nacionalne, in svetovnim literarnim procesom; interakcijo med literaturami v takšni skupnosti določajo njihova skupna umeščenost v dani politični okvir, pripadnost isti religiji ali ideologiji, jezikovno ali etnično sorodstvo, zemljepisna bližina in podobno (Đurišin 1992: 151–155). Jugoslovansko medliterarno skupnost – torej stike, medsebojne vplive in tipološke podobnost med slovensko, srbsko, hrvaško, bošnjaško, črnogorsko in makedonsko književnostjo – je povezovalo več omenjenih dejavnikov: federativna država, jezikovno-etnična sorodnost, zemljepisna bližina in vladajoča ideologija. – Sistematičen razvoj primerjalne jugoslavistike, h kateri so prispevali tudi slovenski literarni zgodovinarji (Jože Pogačnik, Franc Zadravec, Boris Paternu, Janko Kos in Janez Rotar), se začne s prvim zvezkom konferenčnih zbornikov *Komparativno proučevanje jugoslavenskih književnosti* (Grčević in Fišer 1983).

nastal poseg z naslovom »Književnost malog naroda i strani utjecaj« (Petrović 1972: 259–266), ki je prav tako izšel iz dekolonialnega nagiba.

Svetozar Petrović, avtor tega prispevka, je bil vrhunski znanstvenik, ki je deloval na Hrvaškem, v Srbiji in na mnogih tujih univerzah, danes pa je v obeh osamosvojenih državah domala potisnjen v pozabo. Petrović tu obravnava položaj »književnosti malega naroda« in analizira razmerja med literarno ustvarjalnostjo, zgodovinsko-politično konstelacijo in vplivi tujega literarnega prostora. Osredotoča se na nevarnost nacionalne zaprtosti in samozadostnosti ter poenostavljenega nasprotja med domačim in tujim. Petroviću je narod majhen ne samo zaradi števila pripadnikov in rabe jezika z »omejeno razširjenostjo«, temveč je njegova majhnost določena še z zgodovino politične odvisnosti, slabe ali neenakomerne kulturne razvitosti ter stoletnega obstoja »na negotovem robu civilizacije, ki ji pripadamo še danes« (Petrović 1972: 259). Naštete poteze so vplivale na posebnosti male literature – na njen »netipičen, zavrt in pospešen literarni razvoj« (260) ter na služenje narodnemu gibanju in izobraževanju ljudstva, medtem ko je bila estetska funkcija postavljena v ozadje (261). Male narode za nameček še danes obremenjuje dejstvo, »da je oddajna moč« njihovih »književnosti zunaj svojih meja manjša od njihove umetniške moči« in »da je njihova tržna vrednost v svetu zelo skromna«; njihovi pisci težko »odločilno vplivajo na fiziognomijo in značaj tistega mednarodnega literarnega obzorja, ki ga imenujemo evropska književnost« (265).

Mali narod, katerega obstoj je bil zgodovinsko ogrožen, se vplivu tujih središč tradicionalno upira. Niha med ksenofobijo, ko tuji uvoz dojema kot grožnjo, in, na drugi strani, poveličevanjem domače samoniklosti, pa čeprav je ta konservativna in umetniško drugorazredna. Obe obliki upora zoper občutek manjvrednosti po Petroviću paradokсно razkrivata »kolonialno miselnost in držo inferiornosti« (264). Da prebijemo spone koloniziranega uma in kompleksov, ki jih poraja, je po njegovem treba najprej sprejeti, da je vpliv v sleherni književnosti in pri slehernem ustvarjalcu nujen, neizogiben, pa naj ga razumemo ožje (kot absorpcijo, posnemanje, stilizacijo, prevod ipd.) ali širše, kot tradicijo, konvencijo, obče mesto (262). Vpliv se je poznejši teoriji v luči medbesedilnosti dejansko razkril za konstitutivno lastnost literarnosti in besedilnosti (prim. Juvan 2000: 68–85). Posebej za malo literaturo je odpor do vpliva po Petroviću enako škodljiv kakor »površno kozmopolitsko navdušenje nad sleherni tujo književno modo«; prek ustvarjalne integracije mednarodnega repertoarja, ki poteka prek vpliva, se namreč mala literatura šele lahko vključi v »obči pesniški jezik« svoje dobe in v vrhunska stremjenja civilizacije, v katero sodi (Petrović 1972: 262–264).

Tako kot Zadravec tudi Petrović zavrne »kolonialno miselnost«, ki še vedno preveva domačo literarno stroko. Glede na državnost Jugoslavije in njenih republik, ki naj bi odpravila dejanske vzroke njihove nacionalne ogroženosti,

Petrović poziva k samozavesti male literature in njenih teoretikov. Trezno je treba sprejeti in razložiti zgodovinske ovire za književni razvoj nesamostojnih narodov in z umetnostjo in teorijo brez zadreg vstopiti v širšo skupnost, ki ji ti narodi pripadajo. Resda nobena zavzetost za mednarodno promocijo »pisca malega naroda ne more popolnoma osvoboditi od spleta težav, ki je inherenten njegovemu položaju pisca malega naroda«; a v spodbudo mu je lahko zavest, »da se težave njegovega položaja ne dotikajo bistveno tega, po čemer je književnost književnost« (Petrović 1972: 266).

Zadravec in Petrović sta pomen malih literatur zagovarjala z različnima metodološkima usmeritvama in v različnih zgodovinskih kontekstih. Zadravec svojo tezo razvija predvsem z literarnozgodovinskim opisom zgledov iz slovenske književnosti, in poudari, da so najboljši dosežki malih literatur primerljivi z umetniškimi vrhunci velikih. Po njegovem mnenju preučevanje posebnosti malih literatur in njihovih odstopanj od zahodnih modelov prispeva k boljšemu razumevanju celote svetovne književnosti, zato jih morata primerjalna književnost in literarna teorija nujno vključiti v svojo analizo. Petrović manj izpostavlja zglede, zato pa dosledneje povezuje teoretske argumente. Njegov poudarek je vendarle podoben Zadravčevemu: male literature se morajo otresti kompleksa manjvrednosti, izolacionizma in obrambnih mehanizmov ter sprejeti in razumeti vzroke za svojo zapostavljenost v svetovnem literarnem prostoru.

Razlike med obema apologijama malih literatur si lahko razložimo tudi s spremembami zgodovinskih okoliščin. Zadravec je pisal v poznih osemdesetih letih, ko so Jugoslavijo že zajele dezintegracijske in demokratizacijske težnje, socialistični drugi svet, protipol zahodnemu kapitalizmu, pa se je bližal propadu. V tej kritični fazi je Zadravec iskal prostor v svetu za malo literaturo Slovenije, še preden je ta dosegla državno samostojnost in se vključila v »novo Evropo«. Vse drugače je bilo komaj petnajst let pred tem, ko se je o mali literaturi na primeru Jugoslavije izrekal Petrović. To se je zgodilo tik pred restavracijo partijskega dogmatizma, ko je izzveneval zagon t. i. partijskega liberalizma šestdesetih let in je Jugoslavija še uživala političen ugled v svetu, jugoslovanska medliterarna skupnost pa je nasprotujočim si nacionalističnim tendencam navkljub vzdrževala povezanost tako na ravni uradne ideologije in njenih praks (pod geslom »bratstva in enotnosti«) kakor tudi v dejanskih medsebojnih stikih republiških umetniških in akademskih krogov na neformalni ravni.

Čeprav sta tako Zadravec kakor Petrović zavrnila posnemovalni vzgib »kulturne samokolonizacije« (Kiossev 1995), značilen za mnoge teoretike z evropskih periferij,⁶ se vendarle nista povsem »epistemično razvezala« od evrocentrične

⁶ Samokolonizacija, ki jo Kiossev razlaga na primeru bolgarskega narodnega preroda, je sklop praks, s katerimi periferija, ki se čuti del Evrope, a jo frustrira občutek zaostalosti, nerazvitosti

spoznavne matrice. Resda sta na eni strani nanjo opozorila in razkrila njeno nezadostnost, na drugi strani pa predlagala terapijo za periferno tesnobo zamudništva. A kljub temu pomembnemu dosežku njuno »mejno mišljenje« še vedno prevladujoče določajo evrocentrične kategorije, z evrokronologijo vred. Ker sta oba izhajala iz medliterarne skupnosti, ki se je s svojimi malimi nacionalnimi literaturami v 19. in 20. stoletju z obrobne položaja vključevala v zahodno- in srednjeevropski medliterarni proces, pravzaprav niti nista mogla izoblikovati alternativne kronologike, pač pa sta dozdevno univerzalnost literarnovednega pojmovnika poskušala revizionistično dopolniti. Tako bi uveljavljeni metodološki instrumentarij postal občutljivejši tudi za posebnosti tistih književnosti, ki so bile pri njegovem nastajanju odmišljene.

Za sklep

Zdravčev komparativistični prispevek o literaturah maloštevilnih narodov je moderen, in to prav v Zdravčevem anahronističnem razumevanju modernosti, opisanem v prvem delu tega prispevka. Moderen je, ker svoji tradicionalno »klasični« literarnovedni govorici navkljub s svojo namero – zavračanjem zahodnocentričnosti – sovпада tako s sodobno dekolonialno mislijo in postkolonialno teorijo kot tudi s kritikami zahodne prevlade v svetovnem literarnem sistemu, ki so tedaj in pozneje nastajale na robovih Evrope in v kritični misli samega centra. Podobno kot pred njim Petrović tudi Zdravec dokazuje, da vrhunsko književno ustvarjanje svetovnega pomena prav tako vznika na periferiji, pa naj se ta zdi še tako zaostala. Kot je na začetku tega tisočletja pokazal Roberto Schwarz na primeru Machada de Assisa – brazilskega samouka, vnuka osvobojenih sužnjev – in njegovega sternovskega romana *Posmrtni spomini Brása Cubasa* (1881), je dekolonialna motivacija tista, ki nerazvitim obrobjem omogoča ustvarjati izvirno in moderno književnost, priznano v svetovnem merilu (Schwarz 2001).⁷ Schwarzev primer namreč potrjuje, da obrobni avtorji s samoniklo predelavo

in spregledanosti, prostovoljno sprejema in posnema celoten sklop kulturnih vzorcev osrednjih, razvitih evropskih kultur. Podobno še danes ravna literarna veda iz teh okolij, tudi na ravni metode: rada se sklicuje na globalne korifeje in njihove koncepte prilagaja za uporabo v razlagi svojih literatur.

⁷ Machadovi *Posmrtni spomini* so, ugotavlja Schwarz, prenovili Sternovo digresivno meta-fikcijo, da bi z njo izoblikovali nezanesljivega, kapricioznega pripovedovalca, predstavnika brazilskega meščanstva. Prvoosebni Brás Cubas z obiljem medbesedilnih navezav na avtorje iz kanona zahodne modernosti, ki jih aplicira na naturalizem domače družbene resničnosti, rabi za ironično in karnevalesko upodobitev neskladja med zaostalo, še vedno sužnjelastniško Brazilijo poznega 19. stoletja ter modernimi liberalnimi idejami in navadami, ki jih je tamkajšnja buržoazija posnela iz Evrope.

globalnih vplivov ter kombiniranjem teh z lokalnimi repertoarji ubesedujejo protislovja svetovnega reda, kot se odražajo v njihovih okoljih, a so relevantna za celoten literarni planet.

* * *

Članek je rezultat raziskovalnega programa Literarnozgodovinske, literarno-teoretične in metodološke raziskave (P6-0024), ki ga financira ARIS.

Literatura

Arjun APPADURAI, 1996: *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Emily APTER, 2013: *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability*. London: Verso.

Alexander BEECROFT, 2015: *An Ecology of World Literature: From Antiquity to the Present Day*. London: Verso.

Gurminder K. BHAMBRA, 2014: Postcolonial and Decolonial Dialogues. *Postcolonial Studies* 17/2, 115–121.

Pascale CASANOVA, 2004: *The World Republic of Letters*. Prev. M.B. DeBevoise. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

David DAMROSCH, 2013: World Literatures in Temporal Perspective. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 15/5. <https://doi.org/10.7771/1481-4374.2335>.

Sharae DECKARD, Nicholas LAWRENCE, Neil LAZARUS idr., 2015. *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World-Literature*. Liverpool: Liverpool University Press.

Darko DOLINAR, 1991: *Hermenevtika in literarna veda*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Dionyz ĐURIŠIN, 1992: *Čo je svetova literatura*. Bratislava: Obzor.

Helga GLUŠIČ, Matjaž KMECL, Aleksander SKAZA in Franc ZADRAVEC, 1965: *Lirika, epika, dramatika. Študije iz novejšje slovenske književnosti*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Franjo GRČEVIĆ in Ernest FIŠER, ur. 1983: *Komparativno proučavanje jugoslavenskih književnosti*. Sv. 1. Zagreb; Varaždin: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu; Uredništvo časopisa Gesta.

Miran HLADNIK, 1982: Obsežni delovni obračun. *Slavistična revija* 30/3, 335–341.

Fredric JAMESON, 1991: *Postmodernism: Or the Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham: Duke UP.

Marko JUVAN, 2000: *Intertekstualnost*. Ljubljana: DZS.

Alexander KIOSSEV, 1995: Notes on Self-Colonising Cultures. *Cultural Aspects of the Modernization Process*. Ur. Dimitŭr Ginev, Francis Sejersted in Kostadinka Simeonova. Oslo: TMV Skriftserie.

Andrijan LAH, 1982: Franc Zadavec, Elementi slovenske moderne književnosti. *Jezik in slovstvo* 27/4, 125–127.

Walter D. MIGNOLO, 2007: DELINKING: The Rhetoric of Modernity, the Logic of Coloniality and the Grammar of de-Coloniality. *Cultural Studies* 21/2–3, 449–514.

Walter D. MIGNOLO in Catherine E. WALSH, 2018: *On Decoloniality: Concepts, Analytics, Praxis*. Durham: Duke University Press.

Barbara MITTLER, Thomas MAISSEN, Pierre MONNET idr. 2022: *Chronologies: Periodisation in a Global Context*. Heidelberg: Heidelberg University Publishing.

Franco MORETTI, 2011: *Graft, zemljevidi, drevesa in drugi spisi o svetovni literaturi*. Izbor, prevod, spremna beseda Jernej Habjan. Ljubljana: Studia humanitatis.

Anton OCVIRK, 1936: *Teorija primerjalne literarne zgodovine*. Ljubljana: Znanstveno društvo.

Boris, PATERNU, Helga GLUŠIČ, Matjaž KMECL, Jože KORUZA idr. 1967: *Slovenska književnost 1945–1965*. Ljubljana: Slovenska matica.

Svetozar PETROVIĆ, 1972: *Priroda kritike*. Zagreb: Liber.

Christopher PRENDERGAST, 2004: The World Republic of Letters. *Debating World Literature*. Ur. Christopher Prendergast. Verso. 1–25.

Roberto SCHWARZ, 2001: *A Master on the Periphery of Capitalism: Machado de Assis*. Prev. John Gledson. Durham: Duke University Press.

Karen-Margrethe SIMONSEN, 2018: Heterogeneous Time: An Anachronistic and Transcultural Rethinking of Eurochronology. *Arcadia* 53/2, 258–277.

Galin TIHANOV, 2014: Do ‘Minor Literatures Still Exist? The Fortunes of a Concept in the Changing Frameworks of Literary History. *Reexamining the National-Philological Legacy: Quest for a New Paradigm?* Ur. Vladimir Biti. Amsterdam: Rodopi. 169–190.

Leon TROTSKY, 2005: *Literature and Revolution*. Chicago: Haymarket Books.

Leon TROTSKY, 2008: *History of the Russian Revolution*. Prevedel Max Eastman. Chicago: Haymarket Books.

Franc ZADRAVEC, 1984: Kontakti – nekontakti med slovenskim in srbskim simbolizmom. *Slavistična revija* 32/1, 1–9.

Franc ZADRAVEC, 1987a: Literatura maloštevilnega naroda, komparativistika in literarna teorija. *Jezik in slovstvo* 33/4, 81–90.

Franc ZADRAVEC, 1987b: Slovenska, hrvaška in nemška ekspresionistična dramatika – sorodnosti in razlike. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj*. Filozofska fakulteta. 85–93.

Franc ZADRAVEC, 1988: *Poet prekmurskih ravnin: Miško Kranjec: 1908–1983*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Franc ZADRAVEC, 1996: Odjerci srpske avangarde u slovenačkoj publicistici (1920–1938). *Srpska avangarda u periodici: zbornik radova*. Ur. Vidosava Golubović in Staniša Tutnjević. Novi Sad; Beograd: Matica srpska; Institut za književnost i umetnost. 345–355.

Franc ZADRAVEC, 1997: *Slovenski roman dvajsetega stoletja*. Murska Sobota: Ljubljana: Pomurska založba; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Franc ZADRAVEC, 2005: *Slovenski roman dvajsetega stoletja: tretji analitični del in sinteze*. Murska Sobota; Ljubljana: Založba Franc-Franc; Slovenska akademija znanosti in umetnosti; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Aleksander ZORN, 1981: Branje. *Naši razgledi* (31. 7.), 410.

Summary

TOWARDS THE DECOLONIZATION OF COMPARATIVE LITERATURE AND LITERARY THEORY: ZADRAVEC'S DEFENSE OF "SMALL LITERATURES"

Franc Zadavec's literary history covers Slovenian literature from the Moderna period to postmodernism and beyond, but it is not itself modern – it does not follow changing trends or refer to fashionable theorists. It combines the seemingly impossible: an overview of an extensive corpus of texts and a synthesis of their close reading. Using the German method of immanent interpretation, Zadavec seeks the message in the genre, compositional, and stylistic layers of verbal artworks, and he draws on the writer's self-reflection and the placement of Slovenian literature in an international comparative context to achieve synthesis. In his historiography of modern literature, Zadavec cannot conceal his pre-modernist evaluative preferences, which probably stem from Belinsky's social-realist aesthetics and 20th-century Marxist humanism.

Although Zadavec's approach appeared conservative compared to that of Slovenian scholars who, alongside him, programmatically introduced the method of immanent interpretation and adhered to structuralism, his legacy reveals concepts that remain modern today. From the perspective of decoloniality, postcolonialism, and analyses of the world literary system, my contribution focuses on his discussion *Literature of a Small Nation, Comparative Studies, and Literary Theory* (1988). I link his efforts to Svetozar Petrović's 1972 article on the literature of a small nation and foreign influences.

Zadavec demonstrates that small Slovenian literature is not defined solely by its dependence on models from major literatures. Due to its embeddedness in the socio-historical space and tradition, it produces idiosyncratic structures in the adoption of international trends. For international experts to arrive at a comprehensive picture of world literature, they must accept that realism in Slovenia differs from French, British, or Russian realism, as well as from Polish or Czech realism. The decolonisation of Slovenian comparative studies, as envisaged by Zadavec, therefore requires that local insights into local peculiarities be incorporated into international comparative and theoretical discourse. In doing so, the author, with his seemingly conservative vocabulary, aligns with the agenda of contemporary post- and decolonial comparative studies, particularly with the critique of Eurochronology and the call for the liberation of knowledge from hegemonic models of thought.